

Szentek és ereklyék, babonák és hiedelmek a régi Budán

Pálos barát alakja egy budai kályhacsempén, XV. sz.
(Lőrinczy György felvételei)

Szent János egy XV. századi pecséten (Vármúzeum, Kumorovitz-gyűjtemény)

Karinthy Frigyesnek híres axiómája — humorban nem ismernek tréfát! — jut az ember eszébe, ha a középkor babonáival, hiedelmeinek világával foglalatoskodik. A vakbuzgóság — ereklyék dolgában — néha még a kegyeletet sem ismerte! Ilyen volt a tudománytörténet jeles alakjának — az utóbb szentté avatott — Aquinói Tamásnak (†1274), illetve földi porhüvelyének tanulságos esete. Az „angyali doktor” „Az istenészet summája” c. főművében az ókori Arisztotelész bölcséleti realizmusát igyekezett egyháza hit-tételeivel egyeztetni. Nos, ami vele, illetve tetemével történt, mind a bölcsellettől, mind a realizmustól meglehetősen távol esett! Feljegyezték ugyanis, hogy akkor, amikor meghalt — s ebben az időben már szent életű ember számba vették —, bencés rendtársai meg sem várták, hogy teste kihűljön, hanem nagy sietve kifőzték tetemét. *Hogy csontjaihoz, mint ereklyékhez mihamarabb hozzájussanak!*

Akiből kishiján vértanút csináltak

Kishiján még gonoszabban járt egy magyar ember. A „pokoljáró” Vesszős György volt az! Vele az történt — úgy az 1350-es években —, hogy jó budavári otthonát elhagyva, messzi Írországra zarándokolt. Itt meg sem

állt Szent Patrick barlangjáig, a középkor eme híres zarándokhelyéig. Bűnei bocsánatát remélte a kénkövekkel teli barlang megjárásától! Útját végig is járta. Amikor kitámolygott a barlangból, annak szájánál óriási néptömeg sereglett össze. Szerencséjére, a zarándokok között volt a britek királya is. A királyi jelenlét annyiban volt javára Vesszős Györgyünknek, hogy a brit uralkodó mentette meg a „pokoljáró” életét. Az egybegyűlt lelkes zarándokok ugyanis — amikor meglátták, hogy Vesszős György sértetlen tér vissza az alvilágból — lerángatták ruháit. Majd pedig kést emeltek rá s meg akarták ölni, hogy így vértanút csináljanak belőle! Vértanút pedig azért, hogy csontjait eltegyék — ereklyének!

A vértanúk, hitvallók, szentek ereklyéinek ugyanis — hisz' nem „csak lélek” vagyunk! — csudatévő erőt tulajdonítottak. Tehát a gyakorlatban nagyon is ismételték az elméletileg mélyen megvetett testet, anyagot!

Szent Margit tunikája

1474-ben Fremberger Tamás — Habsburg Miksa hercegnek, a későbbi német-római császárnak (†1519) — káplánja jegyzi fel: a kölni székesegyházban egy csudatévő tunikát, illetve egy csudatévő tunikának bal ruhaujját őrzik. E tisztos ruharészt

valaha, még az 1240-es évek végén IV. Béla király felesége, Laszkarisz Mária királyné adta egy német kereszt lovagnak. (E német lovag ugyanis részt vett a magyaroknak a tatárok ellen viselt háborújában.) A német lovag e tunikának — Szent Margit királyné köpenyének — bal szarát Kölnben, az ottani Mária Magdolna apáca kolostorának templomában helyezte el. Itt, Köln városában, 1412. június 20-án Aachenbe igyekvő magyar zarándokok látták ezt a tunikadarabkát. Azok mesélték: a tunika másik része — tehát a köpeny, jobb ujjával együtt — a budai Nagyboldogasszony-szigetén (Margitsziget) van.

Tamás káplán egyébiránt megjegyzi — s ez az adat máskülönben ismeretlen —: az 1450-es években, nyilvánvalóan Habsburg V. László gyermekkirály uralkodása idején, mind Frigyes császár, Mátyás ellenfele, mind pedig Miksa herceg, Fremberger „lelki gyermeke” járt Budán. Ekkor a szigeten is megfordultak s elzarándokoltak Margit királyné sírjához.

Magyar zarándokok Aachenben

Ami pedig az aacheni magyar zarándoklatokat illeti, a XIV. századtól fogva évről évre hajdani hívő honfitársaink ezrei keresték fel az aacheni magyar kápolnát. Nagy Lajos király e kápolnát gazdagon megadományozta. És alapítványok biztosították a kápolna magyar papságának úri eltartását is. Az aacheni magyar zarándoklatok egyébiránt nem voltak teljesen vidámság nélkül való töredelmek! A XVI. század elejéről német adataink vannak arról: a magyar búcsújárók hegedűsöket,

Szent nő feje.
Csontfaragvány, XV. sz.

fuvalásokat, dobosokat is vittek magukkal. Így azután imáik és fohászokdásaik gyakori szüneteit dallal s tánccal töltötték. Azok szórakoztatására pedig, akik közülük a táncolásban s a zenés vigalomban részt nem vehettek, medvetáncolatokat s táncoskedvű medvéket hurcoltak magukkal. Messzi Máramarostól a Rajnáig. A zarándokokkal érkező magyar muzsikuskok és medvetáncolatok azután a búcsú végeztével, mutatóványaikkal végigjárták a Rajna összes városát. S onnan zsebükben több pénzzel tértek haza, mint amennyivel itthonról elindultak.

Szentté avatási per Budán 1276-ban

S ha már Margit királynéről, budai margitszigeti sírjáról, és ereklye-számba menő ruhadarabjairól van szó, idézzük fel az 1276-ban Budán, a pápa által ideküldött inkvizítorok — szentté avatási nyomozók — jegyzőkönyvének egyes pontjait.

Az inkvizítorok a Margit apáca életében és holtában megesett budai csodák ügyében százöt magyarországi tanút hallgattak ki Budán. Egyrésztük Margitnak apácatársa volt. (Mint akkor szláv szóval mondták, szesztra. Nővér.) A többi nemesi és paraszti világi ember. A szentté avatási per jegyzőkönyve a XIII. századi budai életnek és műveltségnek — vagy műveletlenségnek — megkapó tükre.

A tanúk a temérdek — csodás és csodásnak vélt — esemény sorából felelevenítik a Buda várában lakozó Tapolcsányi Péternek öt évig tartó bénaságból való gyógyulását. Béna volt Felhévizi Márton leánya, Margit, és Ányos esztergomi ispánnak tízéves kislánya is. Meggyógyultak. Gyógyulásukat szülőik Margit hercegnő — ekkor már égi — közbenjárásának tulajdonították. Sokáig szenvedett meddőségben — s annak megszüntetésére minden lehetségeset elkövetett — Anasztázia asszony, Káta nembeli Andronikus ispán neje. Végre is Margit apácahoz fohászzkodott, mire is hirtelen teherbe esett és egészséges gyermeket szült. A csodák során szó esik a fiatalon meghalt apácanak, Margitnak „természetfeletti” képességeiről. Szavára — mondják a tanúk — alább hagyott a szélvihar. Másszor: az eső megeredt. A hirtelen megáradt Duna gyors apadását is neki tulajdonították. Kortársai megdöbbenően emlékeznek a magát — sündisznó bőréből font korbáccsal — ostorozó leányra.

Révületei, világmegvetése e valóságok nyomán a vallásos-mániákus jellegzetes arcélét rajzolja meg a lélektan bűvára előtt. Az égi tisztaságot áhítja Margit, és ennek érdekében a földi szennyet keresi. Önként vállalja a kolostor legmocskosabb munkáit, ő, a királykisasszony! Tartózkodik a testi tisztaságtól; az elemi tisztálkodástól is elzárkózik. Az ég s a föld viszonylatában e „siralomvölgyi” életnek minden jelenségét fordítva látja. A földi koplalás — égi lakoma. A földi szenvedés — égi boldogság. A földi aszkézis — túlvilági nász, Jézussal!

A tanúvallomások egyik-másikából néhány reális történelmi mozzanat is kiderül; így kivüláglík, hogy Margit hercegnőt, aki az édesapja — IV. Béla — és bátyja — István — közötti viszályban, majd háborúban váltig Istvánnak pártját fogta, a margitszigeti zárda apáca-fejedelemasszonya s számos, főúri rangú apáca rendkívül durva és megalázó bánásmódban részesítette. És erre — sajnálatosképpen — maga Béla király, az atya, bátorította őket!

Az orvos és a csoda

A szentté avatási vizsgálat vallomásai sorából kiemelkedik egy, a természettudományokban jár-

tasnak tűnő férfiúnak, Gellért mesternek — IV. Béla, V. István, majd a kis Kun László háziorvosának — tanúvallomása. Művelt ember, tán a bolognai orvosegyetem neveltje.

A gyermek Kun Lászlónak — 1273-ban lezajlott — betegségéről esik szó. A királyi gyermek Buda várában betegeskedett, Walter ispánnak, Buda rektorának (várkapitányának, egyben a budai pénzverő kamara ispánjának) házában. A kis királyt magas láz gyötörte. Mire Gellért mester a gyermekkirály betegágyához ért, már négy orvostársát találta ott. A gyermekkirály dajkája elmondja az érkező Gellért mesternek: a válságos állapotban levő gyermeket megérintették nagynénének, a szent hírében meghalt Margit apácanak *véleményével*, vagyis fátylával. Gellért mester azonban nem éri be ezzel, hanem egy vizeletvizsgáló üvegben megtekinti a beteg gyermek vizeletét. Ennek láttán Gellért mester így szól:

— Ha a vizeletből a való igazat lehet kiolvasni, a király új állapota válságos! De verejtezni fog és megkönnyebbül! Így is lett. László király hamarosan rendbe jött. Pár hónappal később már a zólyomi erdőrengetegben hajszolta a medvét, a vadkant s a szarvast. És Zó-

Napkeleti király. Kályhacsempe, XV. század

lyomlipcse várában kiállította azt az oklevelét, amellyel Gellért mestert, felgyógyulásáért, a Zágráb melletti Tornova birtokkal jutalmazza. Hogy azután maga Kun László szentéletű nagynénje fátylának, vagy Gellért mester orvoslatának tulajdonította-e felépülését, nem tudjuk. Adománya erre az utóbbira utal. De a szigeti dominikánák kolostorát is bőséges földbirtokokkal gazdagította.

Aki olvasni tud, de írni nem

A tanúk műveltsége hiányának foka meglepő. Az apácák zöme nem tudja, hány esztendő! De nem tudja életkorát Péter sem, a budavári domonkos kolostor perjele. Kiderül, hogy a tanúk jobban emlékeznek napszakokra, mint évszakokra s jobban emlékeznek évszakokra, mint évekre. A főrangú nevelésű és származású Olympiadés asszony, Margit hercegnő apáca-oktatója, hosszú vallomása során tizenhat alkalommal szabatos évszámot mond, húsz alkalommal rosszul emlékezik.

A szigeti apácák vallomásából kiderül, hogy nagyjából ismeretek néhány kótát és könyvet. Egyiküknél ugyanis, Ágnes nővérnél, Bécsi Pál leányánál kiemeli az inkvizítorok jegyzője, hogy

írástudatlan s énekelni sem tud. Az apácák egyike, Erzsébet, a főrangú Adorján ispán leánya, szintén nem tudja életkorát, de azt sem, hány esztendőskorában adták szülei a zárdába. Ő is a kőkorszak emberének kultúrszintjén áll. Életkoráról csak annyit tud: zárdába kerülésekor tejfogai még nem hullottak ki...

Mezey László, a kérdés modern bűvára, úgy látja: *Margit hercegnő latinsága és írástudása merőben passzív jellegű volt; olvasni tudott, írni nem.*

Csodák — amikben az egyház sem hitt

Az inkvizítorok feladata az volt, hogy kortársak, szemtanúk tanúvallomása alapján eldöntsék: vajon a Margit királylány életében, majd sírjánál megesett csodák elégségesek-e ahhoz, hogy az egyház e fiatalon elhalt szigeti apácát szentjei sorába iktassa?

Az 1276. évi szenttéavatási inkvizíció eredménytelen maradt. Az elmondottakat a pápai kúria — talán a Kun László királlyal való civódásai miatt is — nem találta elégségesnek ahhoz, hogy Margit hercegnőt az egyház szentjei sorába emelje.

Erre közel hétszáz évvel később került csak sor.

Proféta alakja egy XV. századbéli budai kályhacsempén

Napnyugati király egy XIV. századbéli Háromkirályok csoportból

Szerecsenkirály egy XIV. századbéli Háromkirályok csoportból

